

МОЛОДІ ВЧЕНІ

УДК 342.72/.73 + 341.231.145

А.Г. Косенкова, магістр 2 року навчання
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Кафедра конституційного права
вул. Володимирська, 60, Київ, 01001, Україна

КОМІТЕТ З ПРАВ ДИТИНИ ЯК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Статтю присвячено питанню ефективності застосування існуючих міжнародно-правових механізмів захисту прав людини, зокрема, тих, що стосуються захисту прав дітей. Зроблено висновок, що наразі не існує ефективного і дієвого механізму захисту прав людини і громадянина.

Ключові слова: міжнародно-правові механізми; міждержавні правозахисні організації; захист прав людини; Комітет з прав дитини.

Постановка проблеми. Питання захисту прав дитини завжди було и залишається одним із найактуальніших, адже нормативно-правових актів та профільних установ та/або організацій на сьогодні існує чимало, але реального практичного механізму реалізації та гарантування таких прав, нажаль, немає. Говорячи про шляхи реалізації прав не можна не згадати про механізм захисту цих прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню механізму захисту прав і свобод людини і громадянина, і, зокрема, дитини, присвячені наукові праці І. Ліщини, М. Буроменського, В. Кравченка, Ю. Сидорчука, І. Литвиненка, М. Антоновича, Г. Агушевої, Д. Баданіна, К. Ніконова, Т. Титової, А. Дакала, О. Огородника, О. Рудневої тощо.

Мета статті полягає у необхідності дослідження поняття та системи міжнародно-правових механізмів захисту прав людини, а також виокремлення Комітету з прав дитини як окремого елемента такої системи.

Виклад основного матеріалу. У наукових публікаціях основна увага приділяється поняттю та основним умовам застосування міжнародно-правового механізму захисту прав людини і громадянина. Майже у кожному своєму дослідженні науковці роблять наголос на захисті прав дитини, як на специфічному інституті, який є складовою інституту захисту прав людини взагалі. Тож, для того, щоб найбільш повно дослідити питання, що стосуються міжнародно-правового механізму захисту прав людини, пропонуємо розпочати з аналізу різних доктринальних підходів щодо розуміння загального поняття «механізм міжнародного захисту прав людини».

Так, наприклад, Іван Ліщина у своєму монографічному дослідженні «Міжнародні механізми захисту прав людини» під терміном «механізми міжнародного захисту прав людини» розуміє систему міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що діють з метою здійснення міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення у випадку порушення. Автор наголошує, що, окрім міждержавних органів і організацій, у світі існує безліч так званих неурядових правозахисних організацій (наприклад, ст. 55 Конституції України, яка надає право громадянам звертатися до міжнародних механізмів захисту прав людини, має на увазі винятково міждержавну частину механізму. Такі (міждержавні) органи відрізняються тим, що вони створюються за взаємною згодою кількох держав, як правило, оформленою міжнародною угодою, діють у межах такої угоди, угодою також визначаються їхні повноваження і спеціальні правила процедури) [4].

М.В. Буроменський наголошує, що виникнення міжнародних організаційних механізмів захисту прав людини пов'язане з розширенням у цій сфері міжнародно-правового співробітництва після Другої світової війни. Це стало наслідком формування міжнарод-

ної єдності в розумінні цінності прав людини та їхнього захисту. Щойно таке розуміння було сформульоване у Статуті ООН, відразу ця організація стала центром міжнародно-правового співробітництва із прав людини. В її рамках були створені найбільш авторитетні міжнародні органи із захисту прав людини. З початку 50-х років почали виникати регіональні міжнародні організаційно-правові механізми захисту прав людини, перший з яких створено відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини [5, с. 154].

В.В. Кравченко притримується класичного розуміння, і приходиться до висновку, що сучасний міжнародно-правовий механізм захисту прав і свобод людини охоплює міжнародні організації та установи, що безпосередньо розглядають питання, пов'язані з порушенням прав і свобод людини [3, с. 214].

Ю. Трестер під міжнародним механізмом захисту прав людини розуміє спеціалізованих міжнародних інструментів, організацій та установ, які безпосередньо займаються захистом прав людини [7].

У сучасному світі існує розгалужена система міжнародних механізмів щодо захисту прав людей, що являють собою декілька десятків універсальних і регіональних органів із прав людини з різним обсягом компетенції. Це дозволяє класифікувати ці органи, щоб легше розібратися в особливостях їхньої діяльності.

Універсальні міжнародні організаційно-правові механізми захисту прав людини мають компетенцію, що поширюється на значну кількість держав світу і, як правило, виключно на ті держави, які є учасниками відповідного універсального міжнародного договору про права людини (Комітет із прав людини, Комітет із прав дитини й ін.). В обмеженому колі міжнародних органів із прав людини контрольні повноваження не обов'язково пов'язані з участю держави в міжнародному договорі (Комісія з прав людини).

Універсальні органи з прав людини можуть бути квазісудовими та конвенційними. До квазісудових належать органи, утворені на підставі міжнародних договорів для здійснення контролю за дотриманням цих договорів державами-учасниками та діють за процедурою, що нагадує судову (Комітет з прав людини). До конвенційних належать органи, утворені на підставі міжнародних договорів для здійснення контролю за дотриманням цих договорів державами-учасниками (Комітет із прав дитини – згідно з Конвенцією про права дитини; Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок – згідно з Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок тощо) Конвенційні органи мають переважно політико-правовий характер [6].

Регіональні міжнародні механізми захисту прав людини створюються на підставі міжнародних договорів окремих груп держав, як правило в межах географічних регіонів. На цей час регіональні механізми захисту прав людини створено в Європі (у рамках Ради Європи – на підставі Конвенції про захист прав людини й основних свобод 1950 р.; у рамках ЄС – на підставі установчих договорів ЄС; у рамках ОБСЄ – згідно з Гельсінським Актом 1975 р.); в Америці – згідно з американською Конвенцією про права людини 1978 р.; в Африці – згідно з африканською Хартією прав людини 1981 р.) [7].

Схожої думки притримується і М. Алмаші, зазначаючи, що залежно від рівня реалізації механізмів захисту прав людини розрізняються:

- універсальні механізми, які діють на рівні всього світу (наприклад, Рада з прав людини при Генеральній Асамблеї ООН, Комісія з прав людини ЕКОСОР ООН, Комітет з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, Верховний комісар ООН у справах біженців і т.д.);

- регіональні механізми, що діють на території певного регіону (Організація з безпеки та співробітництва у Європі, Європейський Суд з прав людини тощо) [1].

Залежно від підстав створення міжнародні органи та організації, спрямовані на захист прав людини, поділяються на два види:

- конвенційні органи, утворені на підставі міжнародних договорів. Це, зокрема, Комітет з прав людини (діє на підставі Пакту про громадянські та політичні права 1966 р.), Європейський Суд з прав людини (діє на підставі Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р.), Комітет з прав дитини (засновано відповідно до Конвенції про права дитини 1989 р.) та інші.

- органи утворені міжнародними організаціями. Специфікою діяльності цих органів є те, що їх рішення мають, як правило, рекомендаційний характер і забезпечуються лише авторитетом самих організацій. До таких органів відносяться Комісія ООН з прав людини, Комісія з положення жінок (засновані Економічною та соціальною радою ООН), Верховний комісар ООН у справах біженців (посада заснована Генеральною Асамблеєю ООН), Міжнародне бюро праці (засноване Міжнародною організацією праці) [1].

Іван Ліщина, акцентуючи увагу на диференціації міждержавних правозахисних організацій, робить висновок, що: а) вони дійсно мають вплив на уряди; б) найчастіше їхні рішення обов'язкові для виконання, і в будь-якому випадку їхню думку не можна зігнорувати; в) вони змушують міжнародне співтовариство звертати увагу на порушення прав людини. Схематично всі правозахисні міжнародні організації можна розподілити на дві групи: універсальні та регіональні [4].

М. Буроменський поділяє такі міжнародні органи на універсальні та регіональні. Універсальні міжнародні організаційні механізми захисту прав людини. Універсальні органи із прав людини мають компетенцію, що поширюється на значну кількість держав світу і, як правило, виключно на ті держави, які є учасниками відповідного універсального міжнародного договору про права людини (Комітет із прав людини, Комітет із прав дитини й ін.). В обмеженого кола міжнародних органів із прав людини контрольні повноваження не обов'язково пов'язані з участю держави в міжнародному договорі (Комісія з прав людини). Жоден з універсальних міжнародних органів із прав людини не є повноцінним міжнародним судовим органом, хоча пропозиції щодо їх створення висловлювалися відразу після закінчення Другої світової війни. Універсальні органи з прав людини можуть бути квазісудовими та конвенційними. До квазісудових належать органи, утворені на підставі міжнародних договорів для здійснення контролю за дотриманням цих договорів державами-учасниками та діють за процедурою, що нагадує судову (Комітет з прав людини). До конвенційних належать органи, утворені на підставі міжнародних договорів для здійснення контролю за дотриманням цих договорів державами-учасниками (Комітет із прав дитини – згідно з Конвенцією про права дитини; Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок – згідно з Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок тощо) Конвенційні органи мають переважно політико-правовий характер [5].

Говорячи про міжнародно-правових захист прав дитини, звертаємо увагу на один з основних «інструментів» такого захисту Комітет з прав дитини, який було створено у відповідності до ст. 43 Конвенції про права дитини, 1989 р.

До Комітету входять 18 експертів, які діють в особистій якості і обираються таємним голосуванням у ході наради країн – учасниць Конвенції з числа громадян цих країн з урахуванням принципу справедливого географічного розподілу і представництва головних правових систем. Члени Комітету повинні володіти високими моральними якостями і визнаною компетенцією в галузі, що охоплюється Конвенцією. Кожна держава має право висунути не більше одного кандидата [2].

Члени Комітету обираються на чотирирічний строк і мають право бути переобраними при повторному висуненні їх кандидатур. У разі дострокового припинення повноважень члена Комітету, держава-учасниця, що висунула даного члена Комітету, призначає іншого експерта з числа своїх громадян на строк, що залишився, за умови схвалення Комітетом [6].

Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк. В їх число входять голова, чотири його заступника і доповідач [2].

Конвенція залишає місце проведення сесій на розсуд Комітету. Їх тривалість визначається нарадою держав – учасників Конвенції за умови схвалення Генеральною Асамблеєю ООН. Як правило, сесії тривалістю по три тижні кожна проводяться у Відділенні ООН в Женеві три рази на рік – у січні, травні і вересні. З початку своєї роботи в 1991 р. по кінець 2011 р. Комітет провів 58 сесій [6].

Комітет встановлює свої власні правила процедури. Організаційно-технічне забезпечення діяльності Комітету здійснює Секретаріат ООН. Генеральний секретар надає необхідний персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення Комітетом своїх функцій відповідно до Конвенції [2].

Доповіді про діяльність Комітету раз на два роки представляються Генеральній Асамблеї через ЕКОСОП. Згідно зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року та ратифікованими Законом України «Про прийняття зміни до Конвенції про права дитини» від 3 квітня 2003 року № 717-IV держави – учасники Конвенції зобов'язуються подавати Комітетові через Генерального секретаря ООН доповіді про вжиті ними заходи по закріпленню визнаних у Конвенції прав та про прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав. а) протягом двох років після набуття чинності цією Конвенцією для відповідної Держави-учасниці; б) надалі – кожні п'ять років [2].

Розгляд доповідей є основною функцією Комітету. В доповідях зазначаються фактори і труднощі, якщо такі є, що впливають на ступінь виконання зобов'язань за Конвенцією. Доповіді повинні містити інформацію, достатню для забезпечення повного розуміння Комітетом дії Конвенції підзвітної країні. З урахуванням значної завантаженості програми роботи Комітету передбачено подання зведених доповідей (як правило, за два п'ятирічних періоди) [6].

Держави – учасники факультативних протоколів до Конвенції (Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, вступив в силу 18 січня 2002 р. і Факультативний Протокол, що стосується участі дітей у збройних конфліктах, який набрав чинності 12 лютого 2002 р.) зобов'язані включати у свої доповіді та інформацію про виконання положень протоколів. Якщо ратифікувала Протокол держава не є повноправним учасником Конвенції (протоколи таку опцію передбачають), воно супроводжує Комітету доповідь про виконання положень Протоколу раз у п'ять років [6].

У разі якщо держава-учасник регулярно не представляє доповіді, Комітет може розглянути можливість обговорення ситуації в ньому на основі наявних відомостей. Про прийняття такого рішення Комітет інформує зацікавлена держава [2].

У відповідності з положеннями Конвенції Комітет має право запитувати у держав-учасниць додаткову інформацію, що стосується її здійснення.

Первісний розгляд доповіді проводиться передсесійною робочою групою Комітету на неформальному засіданні, на яке можуть бути запрошені представники органів і спеціалізованих установ ООН, неурядових організацій, експертних кіл. Крім власне доповіді розглядається інформація з альтернативних джерел, у першу чергу структур ООН та інших договірних органів з прав людини [2].

За результатами неформального розгляду готується список питань, який по дипломатичних каналах перепроводжується зацікавленій державі. Як правило, напрямок списку супроводжується проханням представити відповіді заздалегідь, з тим щоб вони могли бути переведені на всі офіційні мови ООН.

Обговорення доповідей здійснюється в ході інтерактивного діалогу з представниками підзвітної держави. За підсумками обговорення Комітет готує заключні зауваження, які за форматом і характером нагадують аналогічні зауваження Комітету з прав людини та інших договірних органів з прав людини.

ЮНІСЕФ та інші органи та спеціалізовані установи ООН можуть бути представлені при розгляді окремих питань здійснення Конвенції, що входять в їх компетенцію. Комітет може запитувати у них експертні висновки і супроводжувати доповіді держав-учасниць, в яких міститься прохання про надання технічної консультації або допомоги чи вказується на потребу в цьому, а також (за наявності) зауваження і пропозиції Комітету щодо таких прохань чи вказівок [6].

Поряд з розглядом доповідей Комітет виконує і ряд інших функцій. Так, згідно з Конвенцією у нього є право свого роду «законодавчої ініціативи» в Генеральній Асамблеї. Комітет може рекомендувати Асамблеї запропонувати Генеральному секретарю провести від її імені дослідження з окремих питань, що стосуються прав дитини. Крім того, Комітет може вносити пропозиції і рекомендації загального характеру, засновані на інформації, яку він отримує від іноземних держав та органів і спеціалізованих установ ООН [2].

Комітет з прав дитини поки не розглядає індивідуальних повідомлень, не розглядає скарг держав на недодержання іншими державами положень Конвенції і не веде розслідувань. Факультативний протокол до Конвенції, який передбачає такі можливості, був розроблений відповідною робочою групою Ради ООН з прав людини у 2010-2011 рр., без голосування схвалений пленумом Ради на його 17-ї сесії і прийнятий Генеральною Асамблеєю на її 66-ї сесії. Після набрання Протоколом законної сили, для чого потрібна ратифікація або приєднання до нього 10 держав, Комітет буде наділений цими повноваженнями [5].

З частотою приблизно раз на рік Комітет проводить одноденну загальну дискусію. Вона носить відкритий характер: запрошуються представники держав, органів і спеціалізованих установ ООН, неурядових організацій, наукового та експертного співтовариства, а також діти. Зазвичай обговорюється тематичне питання, пов'язане із застосуванням положень Конвенції в певних обставинах або у відношенні певної категорії дітей. Всього Комітет провів 19 таких дискусій [7].

Як і інші договірні органи Комітет з прав дитини приймає зауваження загального порядку, які тлумачать і розвивають положення Конвенції (всього їх 13). Крім них, у Комітеті є й інша форма роботи – рішення. Зазвичай вони стосуються процедурних питань (строки подання доповідей, їх формат, порядок засідань), але ряд рішень містить і предметні рекомендації державам і органам ООН щодо виконання окремих положень Конвенції [2; 7].

Висновки. У сучасному світі існує розгалужена система міжнародних механізмів щодо захисту прав людей, що являють собою декілька десятків універсальних і регіональних органів із прав людини з різним обсягом компетенції. З наведеної вище інформації, ми можемо зробити висновок, що Комітет із прав дитини є одним з інструментів (механізмом) захисту прав людини. Рекомендації даного Комітету можуть слугувати одиницею виміру стану захисту прав дітей на території держави-учасниці, якою є Україна, на рівні прийняття рішення, так і на практичному рівні. І хоча за невиконання таких рекомендацій не передбачено застосування примусових санкцій, але серйозний аналіз такого документу ООН призведе до позитивних результатів у стані захищеності дітей.

Список літератури

1. Алмаші І.М. Міжнародні механізми захисту прав людини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakjust.gov.ua/main/ua/publication/content/1042.htm>
2. Конвенція про права дитини // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навчальний посібник. Вид. 3-тє, виправл. та доповн.- К.: Атіка, 2004 – 512 с.
4. Ліщина І. Міжнародні механізми захисту прав людини / І. Ліщина // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2001. – № 21. – С. 210-238.
5. Міжнародне право : навч. посібник / [Буроменський М. Б., Семенов В. С., Стешенко В. М. та ін.] ; за ред. В. М. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.
6. Міжнародно-правовий захист прав людини // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://jure.in.ua/node/48>
7. Трестер Ю.О. Міжнародні механізми захисту прав дітей / Ю. Трестер // «Державне управління: удосконалення і розвиток». – 2010. – № 9 [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F/Downloads/Duur_2013_9_12.pdf

Стаття надійшла 14.03. 2016 р.

А.Г. Косенкова, магистр 2 года обучения
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
Кафедра конституционного права
ул. Владимирская, 60, Киев, 01001, Украина

КОМИТЕТ ПО ПРАВАМ РЕБЕНКА КАК МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

Резюме

Статья посвящена вопросам эффективности применения существующих международно-правовых механизмов защиты прав человека, в частности, тех, которые касаются защиты прав детей. Сделан вывод, что на сегодняшний день не существует эффективного и действенного механизма защиты прав человека и гражданина.

Ключевые слова: международно-правовые механизмы; межгосударственные правозащитные организации; защита прав человека; Комитет по правам ребёнка.

A.G. Kosenkova, Master of the 2nd year
Taras Shevchenko National University of Kyiv
the Department of Constitutional law
Volodymyrska Street, 60, Kyiv, 01001, Ukraine

COMMITTEE ON RIGHTS OF THE CHILD AS A MECHANISM FOR INTERNATIONAL LEGAL DEFENSE OF HUMAN RIGHTS

Summary

The article is about the effectiveness of the existing international legal mechanisms for defense of human rights, in particular that are related to the protection of children's rights. It was concluded that at present there is no effective and efficient mechanism for the defense of human rights.

Key words: international legal mechanisms; intergovernmental human rights organizations; defense of human rights; The Committee on the Rights of the Child.